

Az irodalmi nyelvi „téves visszaütés”-ről

I. Ismeretes, hogy a hangváltozások kísérőjelenségeként rendszerint nyelvi bizonytalanságok, kettősségek szoktak föllépni, amikor a hangváltozás körébe vonódott szavak kiejtése hosszabb-rövidebb ideig ingadozik a régi és az új változat között. Tehát például egy $u > o$ típusú hangfejlődéssel bizonyos ideig $u \sim o$ típusú kettős alakúság jár együtt. Ez a belső nyelvi ingadozás igen sok esetben a nyelvérzék megzavarodását vonja maga után, ami viszont táptalaja annak, hogy a hangfejlődés — legalábbis a kérdéses változás körébe tartozó azokhoz hasonló hangtani felépítésű egyes szavakban — végülis a korábbi hangtani helyzettel azonos alakokhoz kanyarodják vissza. Így érthető meg, hogy a nagyobb nyelvi hatóerejű hangtani változások lefolyásával párhuzamosan, illetőleg azt követően gyakran csak alkalmilag, de nem egyszer állandóbb jelleggel jelentkezni szoktak a nyelvben a kérdéses változással pontosan ellenkező irányú fejlődések is, azaz például az $u > o$ irányú fejlődéssel $o > u$ irányú fejlődés párosul. A hangtani változásoknak és „ellen”-változásoknak ezt a szoros összefüggését — aligha lényegesebb túlzással — PAIS így fogalmazza meg: „ha valami hangváltozás lehetséges és megtörténik, rendszerint lehetséges és meg is történik az ellenkezője is” (MŰ. XLVI, 103). Ezeket a bizonyos szempontból „függő” jellegű, egy korábban megindult hangfejlődés függvényeként jelentkező fordított irányú, visszafelé mutató hangtani változásokat a továbbiakban összefoglalóan „v i s s z a ü t é s”-eknek nevezem.

A visszaütéseket létrehozó nyelvi helyzet többféle összetevő eredménye lehet, s e különféle helyzetekből többféle megoldás, többféle út vezet „kifelé”. Ennek megfelelően a visszaütéseknek két fő és több altípusát lehet megkülönböztetni.

A) A visszaütések első főtípusával — mivel a címben jelzett problémakörtől viszonylag távolabb esik — hamar végezhetünk. Ide olyan visszaütések tartoznak, amelyekben a hangfejlődésnek — mondhatni — közvetlen etimológiai alapja van: a kérdéses szó kiejtése a régi és az új alak közti ejtésbeli ingadozás után a régi kiejtéshez tér vissza. Ha például a szl. *ključ* $>$ m. *kulcs* szóalakból valamelyik nyelvjárástípusunkban nyíltabbá válás folytán — több más szó $u > o$ változásával egyidejűleg — *kolcs* alak is fejlődött, majd az e fejlődéssel együtt járó *kulcs* $\sim$ *kolcs* ingadozásból, kétalakúságból a két azonos funkciójú alak egyikének szokásos kiküszöbölődésével történetesen a régebbi *kulcs* változat jutott diadalra, akkor a hangfejlődésben visszaütés történt (vö. BÁRCZI, Bevezetés a nyelvtudományba 64). A fordított irányú hangfejlődésnek ezt a fajtáját — a másik főtípustól való megkülönböztetéseképpen — „valódi visszaütés”-nek nevezhetjük. — Meg kell azonban

jegyeznünk, hogy az eme változástípus körébe vonható esetek elbírálásában a legnagyobb óvatosságra van szükség, mivel a legtöbb „hangfejlődés” csak látszólag tartozik ide, valójában azonban nem igazi hangtörténeti változás, hanem nyelvjárástörténeti tényekben leli magyarázatát. A nyelvelmékekben megközelítőleg azonos korban feltűnő kettős alakok tudniillik az ilyenféle értékelésben egyszerűen becsaphatnak bennünket, mert legtöbbjük nem ugyanazon nyelvrendszeren belüli ingadozás, hanem különböző nyelvjárástípusoknak részben megőrződött, részben továbbfejlődött formáival azonos, s még ma is többnyire csak a köznyelv mutatja egyöntetűen a kérdéses szavaknak esetleges korábbi változatát. Mindebből az következik, hogy a valódi visszaütések csoportjába csak azokat a — nyelvtörténetileg, sajnos, nagyon nehezen kimutatható — változásokat sorolhatjuk, amelyek u g y a n a n n a k a nyelvi-nyelvjárási típusnak a belső életében zajlottak le.

B) A visszaütések második főtípusa az előbbinél sokkal egyértelműbben megítélhető, nyelvtörténetileg világosabban felismerhető és ugyanakkor a hangtörténeti változások szempontjából sokkalta fontosabb kategóriát alkot. E típussal — mivel a címben jelzett tárgykörhöz szorosabban hozzátartozik — kissé részletesebben kell foglalkoznunk.

Ide olyan visszaütések sorolhatók, amelyekben a hangfejlődésnek nincs szorosabb értelemben vett etimológiai alapja: a kérdéses szó korábban nem tartozott abba az alakcsoportba, amelybe később analógiás hatások belesodorták, így azelőtt nem is volt olyan kiejtésű, amilyenné a visszafelé történő hangváltozás során lett. Az ide tartozó szavak tehát az egyes hangtörténeti változások során keletkezett hangtani ingadozások ráhatására fordított irányú hangfejlődéssel kapták meg kettős formájukat, majd állandósult a bennük újnak, de analógiás környezetükben réginek számító alakjuk. Az eredetileg rövid *o*-ból nyúlott hosszú *ó*-t tartalmazó fgr. eredetű *hód* állatnév például a tömeges ómagyar *ou* > *ó* monoftongizáció révén keletkezett ingadozások analógiájára fordított hangváltozással kettős: *hód* ~ *houđ* alakká vált, majd egyes nyelvjárástípusokban valószínűleg állandósult is a visszaütéses *houđ* alak, hasonlóan több más inetimológikus diftongussal hangzó szó kialakulásához.

Az A) pont alatt tárgyalt valódi visszaütés talán nem is minősíthető a szó szoros értelmében vett hangváltozásnak, hiszen a szó alakjának megváltozása csak a vele kapcsolatos s előzményeként szereplő „előre mutató” fejlődésben megy igazán végbe; ennek indító okait különben nem is ismerjük mindig. Ezzel szemben a visszaütés második főtípusa teljes értékű hangváltozás, mégpedig olyan, amelynek konkrét indító oka is nagyon jól ismeretes. Ez az ok az analógia, jobban mondva a nyelvérzék megtévedéséből fakadó *t é v e s a n a l ó g i a*. Az újgrammatikusoknak a hangváltozásokkal kapcsolatos merev, sőt jórészt hibás analógia-felfogásával szemben már SCHUCHART (Über die Lautgesetze. Gegen die Junggrammatiker.) óta tudjuk, hogy az analógiás hatások milyen jelentős szerepet játszanak a hangváltozásoknak nemcsak a terjedésében, hanem a megindulásában is. Meglehetősen régi az a felismerés is, hogy az analógiának hangváltozást teremtő ereje visszafelé irányuló, visszaütő fejlődéseket is produkál (vö. pl. PAUL, Prinzipien³ 107—9, ⁵ 117—20). Nálunk érdemben először PAIS mutatott rá az analógiás indítékú fordított hangváltozásokra az „Írányelvek a magyar hangtörténet tárgyalásában” című fejtegetéseinek egyik szakaszában (MNy. XLVI, 102—3). A magyar hangtörténetnek újabban nem egy mozzanatáról derült ki az ilyesféle analógiás eredet.

E változás-típust a német nyelvtudományban rendszerint „umgekehrte Sprechweise” néven emlegetik. A franciáknál a „fauche régression” elnevezés divatozik (vö. pl. DAUZAT, La géographie linguistique 60). Nálunk PAIS a „reciprocitás” vagy „viszonosság” vagy „keresztváltozás” terminust emlegeti (i. h. 102). Mások „hiperurbanizmus” vagy „túlkompensáció” néven illetnek nálunk efféle jelenségeket (pl. DEME: MNy. LIII, 379). Magam a továbbiakban a „valódi visszaütés”-sel párhuzamba, illetőleg szembe állítva — a francia terminushoz hasonlóan — a „téves visszaütés” elnevezést használom.

A téves visszaütés nyelvi jelenségében további altípusokat ajánlatos megkülönböztetnünk. Mindenekelőtt körülhatárolódik a téves visszaütéseknek az a csoportja, amelyik a nyelvfajlás során s p o n t á n u l, a nyelvi normajelenségektől függetlenül, azoknak többé-kevésbé szándékos, tudatos alkalmazásától mentesen alakult ki. Általában ilyenekre hoz példákat PAIS (i. h.), és ilyeneket mutattam ki magam is az ómagyar inetimologikus kettőshangzók (NyK. LIV, 52—3), valamint a közép- és újmagyar $j > ly$ változások (A m. ly tört. 71—2) területén. E csoport megkülönböztetése főként a következővel szembeállítva kap jelentőséget.

Különleges nyelvi problémákat vetnek föl, s ezért ha nem is éles határokkal, de el kell különítenünk az előbbi csoporttól azokat a téves visszaütéseket, amelyek a beszélő vagy író nyelvi tevékenysége szempontjából bizonyos mértékben szándékosnak, t u d a t o s n a k vagy legalábbis félig tudatosnak tekinthetők. Itt egy többé-kevésbé szilárd nyelvi norma: a beszélt nyelvben a köznyelvi norma, az írott nyelvben az irodalmi norma játszik döntő szerepet. E típusban tehát tulajdonképpen két nyelvi rendszer, két külön nyelvi típus küzd egymással: rendszerint a beszélő vagy író nyelvjárásiassága és norma-ismerete csap össze. A normához a beszélő vagy író igazodni igyekszik, s eközben saját nyelvjárásiasságának és tudatos normára-törekvésének keveredése teremti meg azokat a kettős alakokat, ingadozásokat, amelyekből — nyelvérzékének megzavarodása révén — analogikusan fordított irányú hangváltozások születnek. Az analogikus téves visszaütéseket megteremtő ejtésbeli bizonytalanságnak természetesen feltétele az a nyelvi helyzet, hogy olyan beszélő vagy író törekedjék erőteljesen a norma alkalmazására, aki azt nem ismeri kellően, nyelvében használni nem tudja egyöntetűen. Ha például a beszélő vagy író saját nyelvjárásiasságának l -et elemésztett alakjai (*szógal, böcső, āma, emegy* stb.) helyett a tőle nem kielégítően ismert köznyelvi, illetőleg irodalmi normának a megtartására igyekszik, akkor a norma megtartott l -jének analógiás hatására a valójában, etimologikusan l nélküli alakokat is l -ezővé teszi, azaz tévesen *csolkol, szölke, vágyoldik, holnap* 'hónap'-féle formákat produkál. Az efféle analogikus visszaütések persze a normát jól ismerők és alkalmazók számára nemcsak tévedéseknek, de egyúttal modorosságoknak is hatnak.

A köznyelvi és az irodalmi nyelvi norma több eltérő sajátsága miatt a téves visszaütéseknek e fajtáját ismét két csoportra kell bontanunk. A beszélt nyelvben létrejövő, a köznyelvi normához igazodó téves visszaütés jellegzetességei: 1. alkalmibb jellegű, nyelviileg kevésbé maradandó formákat hoz létre; 2. a köznyelvi norma kevésbé szilárd volta miatt viszonylag kisebb nyelvi hatókörű, kevesebb szóalakra terjed ki; 3. a köznyelvi normának a magyarban későbbi megszilárdulása következtében időben későbbi nyelvtörténeti változás. Ezt „k ö z n y e l v i t é v e s v i s s z a ü t é s”-nek nevezhetjük. — Vele szemben az írott nyelvben létrejövő, az irodalmi normához

igazodó téves visszaütés jellegzetességei: 1. állandóbb jellegű, az írás sajátosságai miatt nyelviileg maradandóbb formákat hoz létre; 2. az irodalmi nyelvi norma szilárdabb volta miatt viszonylag nagyobb nyelvi hatókörű is lehet, sok szóalakra is kiterjedhet; 3. az irodalmi normának a magyarban korábbi megszilárdulása következtében időben korábban kezdődő nyelvtörténeti változás. Ezt „irodalmi nyelvi téves visszaütés”-nek nevezhetjük, s tulajdonságaiból láthatóan az előbbinél nagyobb nyelvi jelentőségűnek tarthatjuk.

2. A fentebb mondottakból világosan következik, hogy az irodalmi nyelvben a téves visszaütés jelensége az irodalmi norma fejlődésének abban a szakaszában érvényesül legerősebben, amikor a már viszonylag megszilárdult írásszokások rohamosan, hirtelen kezdenek tért hódítani az írásgyakorlatban, azaz amikor az írók többsége már kötelességének érzi a normához igazodni, de közülük sokan még nem ismerik azt kielégítően. A magyarban ez az időszak nagyon jól kikristályosodóan irodalmi nyelvünk „forradalmá”-nak korszaka: a XVIII. század második fele.

Arról persze szó sem lehet, hogy eme időszak irodalmi nyelvében a téves visszaütés jelenségét teljes egészében vagy akárcsak több részletében bemutat-hassam, hiszen itt az adatok ezreinek felsorakoztatása is csak töredékét adhatná e jelenség akkori nagyarányú érvényesülésének. Egy jellemző részletet azonban mindenesetre ki lehet ragadni mint olyat, amelyik megfelelően érzékeltetheti általánosabb vonatkozásait is: nyelvi jellegét, korabeli hatóerejét stb. Ez a szintén csak szemelvényesen bemutatott részlet a nyugat-magyarországi írók műveiben mutatkozó, *á utáni o-zással* szemben való téves visszaütés lesz.

Az eddig fölfedett nyelvjárástörténeti anyagból úgy látszik, hogy az *á utáni o-zás* (*szároz, lábo* stb.) — elsősorban mint disszimiláció okozta jelenség — a magyar nyelvterület nyugati és keleti részein egymástól teljesen függetlenül, de nem túlságosan nagy időbeli különbséggel indult meg, míg a középső nyelvjárástípusok jórészt máig kimaradtak e fejlődésből (vö. BENKŐ, Magyar nyelvjárástörténet 90—1). Nyugaton a jelenségre már a XVI. századból vannak szórványos adataink, a XVII. század közepéről pedig már egészen erőteljes jelentkezéséről is van írásbeli bizonyágunk (vö. PAPP LÁSZLÓ: MNy. LII, 91—2). A XVIII. században a jelenség a nyugati nyelvjárástípusokban már viszonylag teljes nyelvi kifejlődésűnek mondható. — A nyugati írók beszélt nyelvjárásiasságának ez az *o-zása* és az irodalmi norma megfelelő *a-zása* az írói tevékenység során összeütközött, és — a már jelzett módon — tömeges téves visszaütést eredményezett.

A továbbiakban bemutatott szemelvényes — tehát korántsem minden rendelkezésemre álló adatot felölelő — adatközlést három részre osztom. Téves visszaütések voltaképpen csak a második és a harmadik csoportban szerepelnek majd, a kérdés egészébe azonban az első csoport is szorosan beletartozik.

A) A XVIII. század második felében még számos olyan nyugati magyar író van, aki az irodalmi normát alig vagy egyáltalán nem ismeri, hanem jobbra saját beszélt nyelvjárásiasságához vagy legalábbis a helyi, nyugati írásszokásokhoz igazodva ír. Beszélt nyelvüknek megfelelően ezek az írók műveikben erősen *o-znak*, *a-zó* téves visszaütések legfőljebb csak elvétve bukkannak föl náluk. Néhány példa: [Amadé László:] Buzgó szívnek énekes fohászzkodási (1755.): A2: *alázotos, ájtotos, alázotosság*; A3: *zármozik, ágotak*,

Canonizálondó, Minnyájon; A4: alázotos; 18: árofst; 23: állondóságod; 25: gyalázottal; 28: nálod; stb. — [Fejér György:] A' nevelők (1790.): 22: nálom; 23: várokoz; 31: Bátyámot; 32: ki-fárodott; 33: el-fárodttam; 34: Atyámot, várlok-meg; 35: nálodnál; 37: tár/olkodá/t, Lássod; 39: házoddal; 43: házomnak; 44: láthatnám; 46: /zárodna; 51: káptolany; stb. — Illei János: Salamon, Ptolemaeus, és Titus . . . (1767.): 69: Hazámot; 72: tágosb; 75: tár/od; 80: koronádott; 83: hátot; 87: vállomon; 88: Katonásson, /zálos; 94: /zármoztunk, /zármoztak; 95: tár/odat, áltollott; stb.; téves visszaütés pl. 131: Romának. — Kultsár István: B. Laudonnak nándorfejevári győzedelme (1790.): 5: ját/zodozik, Nálod; 11: gátot, házodosott; 12: ágod; 15: várokat, 21: fárodozik; 22: ágokkal; 26: várodtól; 27: várokra, házoknak; 32: tsatákat, 38: házokat; 41: mindnyájon; 44: /zározon; 45: bátron; stb. — Simai Kristóf: Igaz-házi, egy kegyes jó atya (1790.): 5: lábomat; 7: vállolni; 19: néhányot; 26: társok; 32: házomat; 38: házomra-is, házodra; 46: nálomnál; 52: nálom; 69: ki-tálohattya; 77: hátodra; stb. — Hasonló nyelvjárási o-zás található Ányos Pál, Bertalanfi Pál, Csapó József, Kereskényi Ádám, Mészáros Ignác, Szaller György, Szekér Joákim, Tolnay Sándor, Vajda Sámuel és még számos más nyugati író műveiben.

B) Az írók egy igen jelentékeny csoportja már ismeri a normát, s törekszik is alkalmazására. De a hangtani változatok tudatos válogatása közben ezeknek az íróknak nyelvérzéke annyira megzavarodik az o-zó és a-zó alakok rengetegében, hogy műveikben tömegesen maradnak o-zó alakok is, az a-zók jelentékeny része pedig téves visszaütésként jön létre. A példákban szembeállítva szerepelnek a nyelvjárási o-zó és az irodalmi téves visszaütéses a-zó alakok (az irodalmi normával megegyező, „szabályos” a-zó alakokat nem közlöm): Csödy Pál: *Cultus altaris* (1771.): 3: fárodással; 4: állotokat, ártotlan; 7: támodékja; 10: fel-támodá/fa, tár/olkodván, ágozata, állondoffan; 11: fel-támodá/fa, ártotlanul; 14: megárodttak, ágoival; stb.; sőt 17: /zámo, 23: utánno stb. ~ 4: Oltáran; 8: utánnak; 9: irgalmaságot, Oltáran; 10: utánnak; 14: határozatlan; 16: tífzaságot; 17: áldzatoknak, /zámas; stb. — Kö-halmi Fekete Gergely: A' jó gazda-ember (1798.): 61: /zározak, /zároz; 62: /zároz/ága; 63: halványobbak; 68: tágo/sága; 70: áfottatni, 73: való/ztani; 74: való/ztott; 77: /zárojtól; 78: len/szálok; stb. ~ 61: sá/sas; 64: tapa/ztalásakból; 68: kalá/zsakból, oktátá/fak; 69: jármas; 72: áran; 75: virágot; 87: virágak; 92: hajtá/fak; 95: tanú/ságot; 98: járadságot-is; stb. — P. Hermolaus [Moré György] . . . egyházi beszédi I. (1791.): 243: fárodni; 244: tár/óságából; 246: fárodnunk; 248: tár/óság-nak; 256: /zármozó, tágos; 265: ágozatit; 271: házós; 276: házokból; 278: tár/olkodott; stb. ~ 241: várnad; 251: társoságot; 258: /zámat, tár/óságat; 259: nyá-jo/ságot; 260: vígságot; 264: ifiúságot; 265: világat; 275: ártatlanságot stb. — Kónyi János: Magyar hadi román . . . (1779.): 16: vállot; 20: nálod; 29: ágot; 30: lábomhoz; 38: hátot; 39: nálom; 43: /zároz, tágon; 46: nálod; 49: tágos; 82: háromlik; 88: /zázot; 98: ágoskodnak stb. ~ 56: /zámas; 63: válagatandó; 87: Demirhámát, Hamvivámát, hámat; 108: kárasultak; 118: álmambúl; 147: álmas; 183: hámatskát; 158: lová/zsam, vadá/zsam; 172: lángalását; 178: lángat stb. — Szép János: *Aesthetika* . . . (1794.): 82: bánotid; 86: sáskákat, kívántotik; 87: találtottnak; 88: tárgyot; 90: tágo/ságát; 94: /zázodok, eggy/zázodban; 100: tzi/frágot; 103: /oványok; 109: rángottya, hibáznok; stb. ~ 82: ábrázaltattatnak; 83: ruhá-zatt; 88: /zámas; 111: hábarodására; 117: áldatt; 119: lántzat; 122: lángalók, ábrázalod; 128: meg-határozni; stb. — Péteri Takáts József költeményes munkái (1796.): 76: fákot, házok; 86: ágodon; 89: ágak; 91: ágyomat; 97: ágot; 99: válolták; 102: gátot; 105: tágos; 107: házomnak; 129: házomat; 156: kívánjod;

stb. ~ 77: *álmadozik*; 79: *átakat, áldázatja*; 104: *gántsamat*; 114: *le szállattak*; 124: *orf/záglattak*; 130: *álmattam*; 147: *válagatni*; 157: *járdagál, artzákak*; ajánlás: *támagatja*; stb. — Az *o*-zó nyelvjárásiasság és a téves *a*-zó visszaütések hasonlókettősségét mutatják még Faludi Ferenc, Farkas János, Gerő György, Kozma Ferenc, Márton István, Osvald Zsigmond, Sággy Ferenc, Sándor István, Sollenghi Károly, Zechenter Antal és más nyugati írók munkái.

C) E csoportba azok a viszonylag gyéribb számú nyugati írók tartoznak, akik ugyan beszélt nyelvjárásiasságuk *o*-zását az irodalmi norma hatására gondos munkával úgyszólván teljesen kiküszöbölték írásgyakorlatukból, de e törekvésük közben — a norma nem százszázalékos ismeretében — többkevesebb *a*-zó téves visszaütest teremtettek. Pl.: [Bacsányi János:] A magyaroknak vitézése (1785.): 121: *határazzák*; 125: *lántzallt*; 126: *fel-állat*; 132: *bálványzó*; 136: *álmadozni, fántzakhoz, Váras*; 137: *árran, fántzakon, állattak*; 141: *béfántzaltatni*; 143: *Meg-fzállatta*; 144: *lángaktol*; 145: *árran*; 146: *állatt*; 150: *Barátam*; 153: *világan, Barátam*; 155: *fel-virágzatt*; 160: *bárdalatlan*; stb. — Sz. Szent-Iványi László: Róbert Péter született anglus' élete ... (1797.): 37: *számas*; 42: *tojá/fakra*; 43: *fáradt/ágam*, 47: *számat*; 51: *kiván/ágat*; 52: *Zsóltáarakat*; 61: *árkat*; 75: *bográtsat*; 77: *világas*; 78: *káras*; stb.; de 27: *ágyomon*, 71: *tágos* is. — Wespzprémi István: Gazda ember' könyvetskéje ... (1776.): 31: *láfjan*; 38: *utánnak*; 39: *számat*; 44: *szállatt-le*; 47: *számat*; 48: *fáradtságamat*; 54: *álmamból*; 63: *magánas*; stb.; de 50: *ágot* stb. — A Győr megyei születésű Molnár János műveiben például jórészt csak meghatározott fonetikai helyzetben: a *-t* tárgyrag előtt mutatkozik *a*-zó téves visszaütes, máskor *o* ~ *a* hangviszonya általában megegyezik az irodalmi normával: Petrovszky Sándor urhoz Molnár Jánosnak tizen-öt levelei ... (1776.): 61: *világot*; 72: *afz/zony-ságot*; 73: *foglalato/ságot*; 76: *oko/ságot*; 81: *számat*; 100: *tanátsat*; 134: *Orf/ágat*; 145: *tánczat*; 164: *igazságot*; 181: *alkalmato/ságot*; 189: *kiván/ságot*; 200: *tompaságot, alu/székony/ságot*; 212: *jó/ságot*; stb. A' természetiekről ... I. (1777.): 20: *garádítsat*; 39: *számat*; 53: *gyor/aságot*; 62: *lángat, mekkoraságot*; 82: *szerszámat*; 100: *gyor/aságot*; 160: *világot*; 196: *árrat*; stb.

Még csak egy megjegyzést! Az említett *a*-zó téves visszaütesek általában csak írott nyelvi formák, az írók beszélt nyelvében, illetőleg nyelvjárásiában nem érvényesültek. E tényből azonban egyáltalán nem szabad arra következtetni, hogy az irodalmi nyelvi téves visszaütesek „holt”, használhatatlan anyagot jelentenek a nyelvjárástörténeti vizsgálatok számára. Amely írásművekben ugyanis téves visszaütesek vannak, bizonyosra vehető, hogy írójuknak beszélt nyelvében a visszaütesssel szemben álló nyelvjárási jelenség igen nagy mértékben érvényesült. Így például hiába nincsenek vagy alig vannak *o*-zó alakok az imént C) csoportba sorolt írók műveiben, teljesen biztos, hogy ezek az írók nagyon erősen *o*-zó nyelvjárást beszéltek.

BENKŐ LORÁND